

چشم پناه || آ بازی و هیکی است که
چشم پناه || بجهت دفع چشم زخم سازند
با نویسند

چشم چراغ — خوبی و روشنائی و
محبوب و معشوق با جمال و هر چیز
برگزیده

چشم خروس — شراب سرخ و لب
معشوق و میوه درخت بقم که
دانه ایست سرخ رنگ شیه به چشم
خروس و خال سیاهی دارد
چشم رسیدن — نظر بد رسیدن
چشم روشن — مبارك باد گفتن
چشم زاغ — بیحیا

چشم زخ — مخفف چشم زخم
چشم زخم — نقصان و آزاری که از اثر
نظر بد بکسی برسد

چشم زدن — ترسیدن و اشاره کردن و
و شرم نمودن و بیدار بودن و کنایه از
زمان اندک

چشم سوزن [تنگ چشمی و غایت تنگی
چشم سیاه کردن — حسد کردن و رغبت
نمودن و طمع داشتن و روشن کردن

چشم

چشم شب — ماه و ستاره
چشم فرنگی — عینک معروف
چشم کردن — چشم زخم رساندن
چشم گاو — گل گاو چشم
چشم گرم کردن — خوابیدن
چشم گشته — مردم لوچ و احوال

چشم انبی

چشمار
چشماغل
چشماغیل
چشمالوس
چشماویز
چشمزخ

چشمک : چواکبر چشم و عینک و
مصغر چشم

چشمک زدن — اشاره کردن معشوق
بعاشق با گوشه چشم

چشمه (چوهرزه) مدت برهم زدن چشم
و گشادن آن و هم بمعنی معروف

ترکیبات چشم

چشمه آتش فشان — آفتاب

چشمه باسی چمن — چشمه ایست در
نزدیکی اخلاط

چشمه بمانی شدن - رفتن آفتاب در

برج حوت

چشمه خاوری
چشمه روشن

آفتاب

چشمه سار - جائیکه چشمه بسیار داشته
باشد و رجوع به ترجمه سار هم شود

چشمه سوزن - چشم سوزن

چشمه سیاب ریز
چشمه گرم

آفتاب

چشمه نوربخش - آفتاب و آب حیات
چشمه نوش [آب حیات و دهان معشوق

چشمیزك . چو بد طینت
چشوم . چو عروس

چشینه : چو رسیده رنگ خنك

(گلشن ۶)

در چیم پارسی باغین ضنظع و فای سعفص

شماره لغات ۴۳۰

مفرد ۴۳۸ مرکب ۵۰

چغ (چورخ) جوغ (و چودك) نام

خانه چوبینی است مرکبانان را

چغاز : چوکنار زن فاحشه و بد زبان

چغاله : چوکناره . میوه نارس

چغامه - ق. شعر و غزل و قصیده

چغان (چوکنار) شهر است در ماورالنهر

چغانه : چوکناره : پرده ایست از

موسیقی و سازی است منسوب به

اهل چغان

چغبت : چوگندم

چبغوت

چبغوت : چو امرود

چغد - بر وزن و معنی جغد با جیم ابجدی

چغره : چوقمر، بوته گیاهی است سفید

مانند درمنه و شیه به جاروب (و

چو صبر) غوك و وزغه و جراحتی

که چرك در میانش جمع شده و دهانش

هم بر آمده باشد

چغراه

ب. بفتح اول و سکون ثانی

چغراوه

جامه غوك

چغرباره

چغرشته : چو شرمند و فرموك

چغروار

چغرباره و زنا و معنأ

چغرواره

چغریدن | چو ترسیدن [ناله و زاری

چغزیدن | کردن و پس نگریستن

و توجه نمودن

چغك : چوتند : کنجشك

چفتك « چواكبر و دختر » كاروانك	چغل « بكسر اول و ثاني » لای و گل
چفتن « چواكبر » چفیدن	(و چو شتر) بد گوی و سخن چین
چفته « چو هرزه » برم و خمیدگی و	و فعل او را بچغلی گویند (و چو
خیار چنبر و گله گوسفند و برابر	سخن) نوعی از سلاح جنگ (و چو
و قرینه و مبادلہ و معاوضه و مف. ضد.	قر) متاره و چین و شکنج
از چفتن و عمارتی که سقفش مانند طاق	چغلی (بضم اول و ثاني) رجوع به چغل نمایند
خمیده باشد	چغندر - ر. ف.
چفتن	چغنه (چو سفره) کنجشگ (و چو
بر وزن و معنی چفتن و چفته	هرزه) چغانه
چفده	چغو ، چو و ضو
چفرسته	چغور ، چو دروغ
چفرسه	چغوك : ق. که به سر خاب
چو شرمندہ و زلزله [فرموك	معروف است
چفرشته	چغیدن ، چو رسیدن « گوشیدن
چفرشه	(چ با فا)
چفس	چف (چو بد) چفیدن و امر و فاعل از آن
چفسان	چفاله چو کناره ، میوه نارس و ظاهرأ
چفسانیدن	مخرف چفاله است
چفسیدن	چفت « چو خشت » زنجیر در که بدان
	بسته شود (و چو پشت) تنك و
	چفسان و چوبی که زیر عمارت شکسته
	نهند تا نیفتد (و چو تشت) تالار و
	سقف خمیده مانند طاق

(گلشن ۷)

در چیم پارسی با کاف عربی و کاف پارسی
شماره لغات « ۳۷ »

مفرد « ۳۶ » مرکب « ۱ »

چك چو بد نابود و معدوم و شنه

دهقانان و مشتة حلاجان و چانه و
 زنخدان و قطره و برات و قبالة
 و چكیدن و امر و فاعل از آن
 چكچاك چوسزاوار چاك و شكاف
 چكچك چواتابك بسیار و آواز
 بی دربی زدن گرز و تیر و شمشیر
 چكاد چوكنار تارك سر و قله كوه
 چكاده چوكناره چكاسه - ق. خار پشت
 چكاك چوكنار پیتسانی و سند نویس
 و قبالة نویس و کسی که در و گوهر
 و فلزات را سوراخ کند و ظاهر
 آن است که بدین معنی باحای حطی
 و بر وزن بقال و عربی است
 چكامة چوكناره شعر و غزل و قصیده
 چكاو چوكنار چكو و چغانه و
 چكوك چواتابك بوائی است از
 چكاه چوكناره موسیقی و موضعی
 است از گوشه كان که گره در آن
 واقع شود و مرغی است بزرگتر
 از كنجشگ که تاجی بر سر دارد
 چكچاك چوسر دار چكچاك
 چكچك چواكبر چكچاك (و چو

بلبل) سنخنی كه در افواه خلاق
 افتاده و یكدیگر نقل کرده و خبر
 دهند (و چو كشمش) آواز سوختن
 قتیله تر شده كه هنگام سوختن از آن بر آید
 چكره چوهرزه قطره
 چكس چو قمر آد، و شرمندگی و
 چكسه چوهرزه خجالت و كاغذی که
 زر و مشك و عنبر در آن پیچند
 چكسیدن چو ترسیدن خجالت كشیدن
 چكش چوسبك چكوش
 چكله چوهرزه قطره
 چكمیزك (ب. چوبد طینت) قطره فطره
 بول کردن
 چكن چو خجل چكین
 چكو ل. نر و ماده مرغی است در
 چكوا هندوستان که روزها با هم بوده
 و شبها از یكدیگر جدا شوند
 چكوش چو عروس افزار معروف
 زرگران و مانند ایشان
 چكه چومزه قطره
 چكیدن چورسیدن مكیدن و قطره
 قطره آمدن آب و مانند آن از بام و
 ظرف و غیره

چکیده چورسیده م. ضد. از

چکیدن

چکیده خون - شراب انگوری

چکین، چوامیر نوعی از کشیده دوزی

وزرکش دوزی است و لباس این

چین را چکین دوز گویند

(ح باگاف پارسی)

چگال چو چار هر چیز سنگین و در

بم نشسته

چگامه چو کماره شعر و غزل و قصیده

چگانی چو بقال نوعی از خرپزه

سپری

چگک چو شتر کنجشگ

چگل بکمر اول و نای شهری است

در ترکستان که مردماش را چگلی

گویند و به خوبروئی معروفند

چگندر - بروزن و معنی چغندر

چگنه (چو هرزه باطله) هر چیز چسبنده

چگوک چو دروغ کنجشگ

(گلشن ۸)

در چیم پارسی بالام و ميم

شماره لغات « ۵۳ »

مفرد « ۴۹ » مرکب « ۴۰ »

چل ، چورخ - آلت تناسل (و چو

بد) چلیدن و امر و فاعل از آن

(و چو سل) بی عقل و احمق و اسی

سکه دست راست و پای چپ است

سفید باشد و مخفف چهل هم هست

ترکیبات

چل غوزه - رجوع به ناژ و شود

چل مار
چل مناره

تخت سلیمان و عمارت جمشید

انتهی

چلاس چو کار کسی که پلش از

انداجن سفره از هر طبقی و یا از سر

هر دیکه يك لقمه بردارد

چلاک ، چو مبارک جعل و بازی

کوزه گردان

چلانکوه - لب کوهی است از چین

یا یمن

چلاو - ر. ف. که طعای است برادر

پلاو و درغیاث اللغات گوید بضم اول

خنسکه برج است

چلب چو فر غوغا و فتنه و زنگ سبج

چلبه چو غلغله مضطرب و شتاب زده

چلیپاسه . ر . ف

چلیک = چواکبر . نان چربک

چلچله . چوسلسله = لاک پشت

چلغوزه - رجوع بترکیات لفظ

چل شود

چلک (چوسبک و یا بکسر اول و ثانی)

چالیک و کلافه ابریشم و طناب ابریشمی

چلمله = چوزلزله مفت و رایگان

چلنچو = چوارسطو احمق و کسی که

چرکین و ملوث بوده و لباس خود را

کثیف نگاهدارد

چلندر چوسمندر دهی است در رستمدر

تبرستان

چلو (بکسر اول و فتح ثانی) مخفف چلاو

چلوک چوعروس ریسمانی که بر

گردن اسبان بندند

چله چوصله چهل روز یا چهل مرتبه

چهل روز ایام ریاضت درویشان و

مرتاضان که برای ذکر و فکر و طاعت

و عبادت خلوت گزینند (و چوصله و

سکه) بمعنی مذکور و زه کمان و

ریسمانی که از پهنای کار جولاهان زیاده

آمده و آنرا نبافند

چلی = چوتهی = حماقت [و بکسر اول]

نامردی

چلیپ [بفتح اول] خاچ معروف

چلیپا [نصاری ککه از چوب و

فلزات بصورت داری چهار گوشه

ساخته و بجهت تبرک برگردن آویزند

و آن را حالت دار کشیده حضرت

مسیح پندارند و معرب آن صایب است

چلیدن = چورسیدن رفتن و آمدن و

شتاییدن و استخوان را بادندان پاک

کردن

چلیک چوامیر یا دلیر چالیک

چلیم ت . چوامیر قوام و جریده و

قامت و جسد

چم چورخ لاف و تناخر و حیوان

و جامه غوک و دردی و تهنشین انگور

و امر به لافیدن و چوبد چشم و

مرتب و منظم و معنی مقابل لفظ و

راههای کج و گناه و معصیت و خم و

خمیده و ساخته و آراسته و اندوخته و

فراهم آمده

چماچم چواتابک یا مبارک پیشانی

چماق بضم اول گرز آهنین شش پهلو

و چوب دستی سطر که سرش گرددار
 باشد و کنایه از آلت مردی هم هست
 چمان ، چوکنار ، چمن و چانه و اسم
 فاعل از چمیدن
 چمانچی بفتح اول و سکون نون کوزه
 شراب سرتنک و بزرگ شکم
 چمانه چوکناره ، پیاله شراب و
 نیم کدوی منقش که در آن شراب
 خورند ، و چوشماره ، ذیروح و
 حیوان

چمانی چوحرابی ، ساقی شراب

چمتاک چوسردار] کفش
 چمتک ، چواکبر]

چهچاخ ، چوسردار منجنی و خمیده

چهچرغه چو افسرده رشته تازیانه
 و نیز نوعی از تازیانه است

چهچم چوبابل رفتار و خرام و
 گیوه و سم ستور

چهچمه چو زلزله ، آواز پای در
 وقت راه رفتن

چهچه ت. چوسفره قاشوق و کفگیر
 معروف

چمش ، چوصبر ، چشم (و چو خجل)

چمیدن و اسم مصدر آن

چمشاک چوسردار] کفش
 چمشک چواکبر]

چمشه چوهرزه چشمه

چمک ، چوقهر قدرت و قوت و
 افزونی و زیادت

چمن - ق زمین سبز و خرم و گلزار
 و علفزار و اسب راهوار و خوشرفتار

چمن پیرا - باغبان

چمند چوپلگ] اب و آدم تذبیل
 چمنده چوطبرزه] کند رفتار

چموش چوعروس کفش و توسن

چمی چوصفی حقیقی و واقعی و

معنوی در مقابل مجاری و ظاهری و

لفظی و هر چیز منسرب به چم و

مضارع مخاطب از چمیدن

چمیدن (چورسیان) خرامیدن و

برگشتن و خم شدن و کند راه رفتن

چمین چوامیر بول و غایط و سرگین

حیوانات و محل سرگین و کثافت

و نجاست

(گلشن ۹)

در چیم پارسی با نون
شماره لغات « ۵۳ »

مفرد « ۴۵ » مرکب « ۸ »

چناب چوکنار بادریسه خیمه
چناچن چواتابك صدای چکاچاک
چنار چوکنار و کتب درختی است
معروف که شعرا برگ آن را به
کف دست پنجه گشاده تشبیه کرده‌اند
و دیگر یکی از آلات آتشبازی است
که در زیر خاکش پنهانیده و شب
آتش زنند پس تعله بلند کشیده و
آتشفشانی کند

چناغ چوکنار نوعی از ماهی است
چنال — بر وزن و معنی چنار

چنان چوکنار نام موضعی و اسم فاعل
از چنیدن (و چو شمار) مخفف چون
آن است که در مقام تشبیه استعمال کنند

چنامن . چورساندن آفرین و کاهه
چناهن . چواتابك تحسین است که

همه نیکی‌ها در ضمن آن بوده و از غایت
نیکی و صف توان کرد

چناب ، چو قمر ، سنت در مقابل واجب
چنبر . چواکبر ، دور کردن و چرخ
زدن و گرفتار و مقید بودن و
محیط دایره

چنبر بازی — رقص کردن و چرخ زدن
چنبر مینا — آسمان

چنبرك چو دختر چنیدن

چنبه چو سفره ، پزاوند

چنیدن چو دزدیدن چنیدن با چیم
اجسدی

چنپا چو فردا گلی است زرد یاسفید
و تنبیه بزنبق

چنپور چو امرود پالاهنگ

چنپه چو هرزه چنپا

چنچولی (بفتح اول و سکون ثانی) باد پیچ

چنح چوهند چنح

چند — ر. ترجمه چه و هرچه و هر چند
و تا به کی و مقدار و قیمت خصوصاً

مقدار غیر معین و بیشتر در کمتر ازده
استعمال نمایند

چندوفند — بیم و نهریبی که بر مردم افتد

چندان — ر. آن قدر و آن زمان و

چوب صندلی و شهر بزرگ‌گیت در چین

چندر چو بلبل چغندر

چندل [چو اکبر] درخت سندل
چندن

چندی چو سعدی یکچند

چندن چو انجیر این مقدار

چنگ چوتند یا هند منقار مرغان

چنگ باگاف یارسی چوتند سخن

و گتار و حرف زدن و امر و

فاعل از آن (و چو هند و تند) منقار

مرغان و بوك سنان و پیکان (و

چوفند) چنگل و مردم شل و منحنی

و خمیده و نگارخانه مانی و سازی است

مشهور از آلات طرب

چنگال چو سردار پنجه مردمان و

جانوران و خورشی است متداول

در فارس که نانرا ریزه ریزه کرده

و در روغن ریخته و قند و شکر

و دیگر شیرینی ها در آن کرده و

با پنجه چندان بمالند که با یکدیگر

مخلوط گردد و آن را چنگالی و

چنگال خست یا خوست و چنگال

خوش هم گویند

ترکیبات

چنگال خست . یا هر چیز مالیده با

چنگال خوست

چنگال خوش به ترجمه چنگال

هم نمایند

چنگال انهی

چنگالی - خورش چنگال و کسی که

آرامی سازد

چنگر کهاچر - ل. از اکار حکای

هندوستان که در زمان گشتاسب بوده

و بزردشت امان آورده

چنگش چو کشمش مبارزی بوده

توران

چنگک چو اکبر ، قلاب و چنگال

چنگل - ق. چغندر و چنگک

چنگلاهی - ل. غلیواج و زغن

چنگلوك چواندرون حیوان و آدم

کج دست و پا که در وقت برخاستن

بدستیاری دیگری برخیزد

چنگله چو سلسله موی مجعد در هم

پیچیده و بر هم نشسته (و چو زلزله)

قلاب و چنگال و پنجه مردمان و

جانوران و ساز چنگ

چنگوان (چوپهلوان و یاسکون گاف)

شهری است در هندوستان

چنگوك : چوامرود ، چنگلوك

چنگه : چوهرزه ، نام پادشاهی بوده

بی غیرت که عروسان مردم را اول

او تصرف کرده و بعد از آن به

خانه شوهر فرستادی و چون خلق

بستوه آمدند برادر دختری که در

باره وی این اراده را داشت لباس

زنانه پوشیده و بجای خواهر خود

نزد او شده و در مقام خلوت آتش

شهوت آن سنگ سلطنت را بآب

خنجر فرو نشانید پس مردم آسوده

و آن روز را عید کردند و به عید

چنگه مشهر گردید

چنگیدن چو نزدیدن گفتار و سخن

گفتن (و چو ترسیدن) چنگ شدن

چنو چو وضو ، مخفف چون او

چنود چو دروغ

چنودپل

چنه چومزه ، چانه (و چوصله) چینه

چنیدن ، چو دریدن ، چیدن

چنین چومدیر ، مخفف چون این

چنیور - ل. پل صراط

(گلشن ۱۰)

درچیم پارسی با واو

شماره لغات « ۴۷ »

مفرد « ۳۵ » مرکب « ۱۲ »

چو (بضم چیم و خفای واو) مخفف

چون (و با ظهور واو) چوب

چواك چوشمار

چواكك چومبارك

چوب - ر. ف. که درخت بریده است

ترکیبات

چوب پشت - چونی است مانند پنجه

آدمی که بدترا بدن می خراشند

ترکیبات

چوب خوار

چوب خوارك

چوب خور

چوب خورك

افتاده و ضایع گرداند

چوب سرخ - بقم معروف

چوب کلان - بارتنگ

اتهی

چوبان [ر. ف. و با پای پاری صحیح تر است
چوبك ، چو دوزخ ، چوب خوردی
که پاسبانان بر طبل زنند تا مردم
خبردار شوند و طبل زننده را چوبك
زن و چوبکی گویند و جمعاً نیز
گویند که در شیراز در شب های
رمضان درها را زده و مردما را
برای سحور خوردن بیدار میکنند
ترکیبات

چوبك اشنان - اشنان

چوبك پشت - چوب پشت

چوبك زن - مهر پاسبانان و رجوع
بترجمه چوبك هم شود

انتهی

چونکی - ر. رجوع به چوبك شود
چوبه چوروزه چوبین و وردنه
و تازیانه و عصا و زخمه و تیر خدنگ
چوبین چوروبین ، کاروانك و لقب
بهرام و هر چیزیکه از چوب سازند
و دسمال سرخ رنگی که بر سر بندند

چوبینك چوپوشیدن
چوبینه چوپوشیده

چوتره چوحوصله ، سکوی معروف

پیش درها

چوچ چونور درخت اراك که از
آن مسواك سازند

چوخوا چوطوبا [جامه پشمینه
چوخوا چوروزه [خصوصاً آنچه

رهبانان در کلیسا می پوشند و بالا پوش
معروف را هم گویند

چوخیدن چوپوشیدن افزیدن
و چخیدن

چور چونور تدر و آلت مردی
چوز - ق. زار و هر ج رنان و جابوری
است شکاری که هنوز دو ساله نشده
و گریز نخورده باشد

چوزه چوروزه جوجه و شکاف
کمر دوک که در وقت رشتن ریمان
در آن افتد

چوزه ربا - غلیواج و زغن

چوسیدن - بر وزن و معنی چوسیدن
چوشدن بضم اول و کسر ثات چوشیدن
چوشك چودوزخ کوزه لوله دار
کوچك

چوشیدن چوپوشیدن مکیدن
چوغ چونور جوغ باجم اجدی

چوغانف - ر. نام پارسی اشنان است
چوك چو نور مرغ شب آویز و
آلت مردی (و با خفای و او با ضم
خفی) آلت مردی (و با ضم جلی)
ز او زدن شتر

چوگان - ر. چوب سرکج و خمیده
خصوصاً آنچه بدان کوس زنند و
دهل و تقاره نوازند و همین مناسبت
زلف کج را هم گویند

چوگان سنبل - ب ع . رلف معشوق
جوگانی - ر. هر چیز منسوب به چوگان
خصوصاً اسی که در چوگان بازی
خوب گردش کند

چول چوهول کج و خمیده (و چو
نور) آلت مردی و بیابان ریک زار
و جایی که آدمی در آن دوده و کمتر تردد
نماید

چولگان (نفتح اول و نالت) چوگان
چوله چور و ضه کج و خمیده (و
چور روزه) سیهول و ترکش و
تیردان و عنکبوت

چون - ر. وقت و زمان و ترجمه چگونگی
و مثل و مانند و چنانکه و همچنان

و طلب علت و برهان
چونان چو چوبان . بمعنی چنان و
هم چنان که در اصل چون آن بوده
چنانچه چونین مخفف چون این و
معنی چنین و همچنین بلکه لفظ چنین
هم مخفف چون این است

چونین چور و بین یا مدیر رجوع
به چونان شود
چویگان (چو بوستان) مصحف
چولگان است

(گلشن ۱۱)

در چیم پارسی با های هوز و یای حطی
شماره لغات « ۵۱ »

مفرد « ۲۶ » مرکب « ۲۵ »

چه چو بد چاه و چهبند و امر و فاعل
از آن (و با خنای ها و کسر اول)
حرف کثرت و ادات سؤال و تصغیر
و تعجب و تعلیل و بمعنی هر چه

چها چورضا جمع چه یعنی بسیار
چهاد - بروزن و معنی چگاد

چهار - ر. ف (۲)

(۲) و اکثر ترکیباتش مثل ترکیبات لفظ چاراسپت

ترکیبات

چهار اقلیم بدن - پ ع ع. عناصر اربعه
چهار اقلیم هند - پ ع پ. تمامی هندوستان
که در چهار اقلیم واقع است

چهار بامك [مرضی است که بعربی فقام
چهار پایك] گویند

چهار تاره [عناصر اربعه و نام ساز چهارگاه
چهار دریچه - عناصر اربعه و کسی که
بر روی يك سخن ثابت نباشد

چهار رکن - پ ع. ارکان چهارگاه
کعبه است که عبارت از رکن

شامی و عراقی و یمانی و حجر اسود است
چهار کرکس - عناصر اربعه

چهارگاه [نوعی از نغمه و خوانندگی است
چهار گلخن] عناصر اربعه و جهات اربعه

چهارموجه - پ ع. گرداب
چهارمیر - خلفای اربعه

اتهی

چپچه چوزلزله آواز بلبل و مانند آن
چهر بکسر جلی اول چهره

چهر آزاد [نام دختر اسفندیار و نام
چهرزاد] دیگرهای دختر همین

که پدرش بحکم دین خود تزویجش کرده

و داراب از وی بوجود آمد
چهره بضم جلی اول غلام و پسر امرد
(و بکسر جلی آن) روی و رخساره
و صورت

ترکیبات

چهره پرداز - نقاش و صورت گر
چهره ساختن - رو برو کردن دو کس
با یکدیگر

چهره شدن [رو برو شدن و منازعه
چهره گردیدن] کردن

چهره گشا - نقاش و مصور
چهل - ر. ف.

چهل تنان - گروهی است از ابدال که
حق تعالی عالم را ببرکت وجود
ایشان نگهدارد

چپیدن چورسیدن مکیدن و سرد شدن
چی بکسر اول چه و چیز

چپال چو ایراد نام پادشاهی بوده
در لاهور

چیچکتو (بکسر چیم اول و فتح ثانی)
ناحیه ایست در خراسان

چیج چوتیر کسی که پیوسته آب ر

چرك از چشمانش آمده و بدین جهت
مژگانش ریخته باشد

چیدن - ر. انتخاب کردن و بالای هم
گذاردن و چیزی را از زمین با دست
یا متقارخ کردن و علف و میوه را
از محل خود قطع نمودن

چیر - چوتیر $\left\{ \begin{array}{l} \text{غالب شدن و تسلط} \\ \text{یا فتن و نام دهی هم} \end{array} \right.$
چیره - چوریزه $\left\{ \begin{array}{l} \text{غالب شدن و تسلط} \\ \text{یا فتن و نام دهی هم} \end{array} \right.$
هست از بوانات فارس

چیره بند - کسی که دستار رنگین و
منقش بندد

چیره دست - غالب و قاهر

چیز - ر. ف

چیزلین $\left\{ \begin{array}{l} \text{متاع قليل و اندك و ظاهراً} \\ \text{هر دو مرکب و از قبیل} \end{array} \right.$
چیزمیز $\left\{ \begin{array}{l} \text{متاع قليل و اندك و ظاهراً} \\ \text{هر دو مرکب و از قبیل} \end{array} \right.$
اتباع است

چیستان - ب. لغز و معما و حقیقت و ماهیت
چیغ چوتیر خانه چوبین و پرده که
از چوبهای باریک ساخته و حایل چیزی
کنند و گاهی آلاچیغ هم گویند که لفظ
آلا هم بمعنی دورنگ است و گاهی با
قاف و با حذف حرف یا هم استعمال
نمایند

چیلان، چوایراد $\left\{ \begin{array}{l} \text{چیلان، چوایراد} \\ \text{چیلانه چوبیچاره} \end{array} \right.$ عتاب

چین - ر. شکنج و هم مملکتی است
معروف و در کتب جغرافیا مذکور
و صنایع و بدایع آن بی پایان خصوصاً
فن نقاشی آن ضرب المثل و ترجمه احمالی

آنرا در قاموس المعارف نگار س داده ایم
چین بر ابرو افکندن $\left\{ \begin{array}{l} \text{چین بر ابرو افکندن} \\ \text{چین بر چهره آوردن} \end{array} \right.$ پیرشدن و

روی در هم کتشدن و به خشم آمدن
چینود چونی آب با فی نور بل صراط
چینه - ر. دانه مرغان و هر مرغه از گل

که بر دیوار گذارند

چینه دان - در مرغان معروف و زاغر
هم گویند

بوستان (۷)

درخای شخند و در آن ده گاندن است
شماره لغات « ۷۹۴ »

مفرد « ۴۴۷ » مرکب « ۳۴۷ »

(گلشن ۱)

درخای شخند با الف

و معنی معروف و مطلق فلزات را
هم گویند

ترکیبات

خار انداز - سیخول

خار بست - آنچه از خار و خس بر
دور زراعت و سردیوار باغها بندند
خار پشت - جانوری است معروف
خار خار - رشک و حسد و غیرت و
خارش و خلیجان خاطر که در ایام
عشق پیدا شود

خار خسک - رجوع به خسک نمایند
خار دار - سیخول

خار در راه شکستن - محافظت کردن و
مهم مشکل پیش مردم نهادن
خار شتر - رجوع به شتر خار شود
خار کش - سر موزه و کسی که بوسه
خار بکشد و هم نام سرودی است
از موسیقی که احتراع مردی خار
کشی است

خار نهادن - جفا کردن و نافرمانی نمودن
انتهی

خارا - سنگ سخت و نوعی از نافه
ابریسمی معروف است

شماره لغات « ۱۱۰ »

مفرد « ۵۰ » مرکب « ۶۰ »

خا - خای و نام یکی از حروف هجا است
خات - غلیو اج و زغن

خاتون - ت، ر، ف، که از القاب زنان
کبار است و در جمع آن بقانون زبان
عرب خوانین گویند

ترکیبات

خاتون جهان - آفتاب

خاتون خم (بضم خا) شراب

خاتون عرب - پ، ع، کعبه و حضرت
فاطمه ع س

خاتون فلک - پ، ع، ماه و آفتاب و زهره
خاتون کاینات - پ، ع، خاتون عرب
خاتون یما - آفتاب

انتهی

خاتونان - ر، جمع خاتون

خاتونان شبستان سپهر - آفتاب و زهره
خاچ - چایب

خار - خاریدن و امر و فاعل از آن و
سنگ سخت و حقیر و بد بخت و

غمزه و گرتمه و ماه چهارده شبه و
قصبه ایست نزدیک ورامین از ری

خارك چرمادر، مصفر خار و نوعی از خرما است (و چوماست) جزیره کوچکی است در خلیج عمان
خاره - زن و خار را

خاز - نوعی از جامه کتان و چرك بدن و جامه و سنگ خاز یعنی سنگی که چرك پای را بدان دور کنند

خاربه چوبامزه خواهر زن
خازه - گل سرشته و خمیر کرده
خاش - خاج و خت و خاییدن و خس و حاساك و کسیکه عشق و محبت مفرط داشته باشد

خاشاك || رنگ و حسد و سخن چین
خاشه || دوستی و بمعنی معروف
خاف - خواب

خاقان - رجوع بترجمه لفظ شاه شود
خاك - ر. ف.

خاك نرکیات

خاك انداز - ظرفی است آهنین یا مسین معروف که خاك و خاشاک را بعد از رویدن در آن کرده و بیرون اندارند و کبابه از زن جادوگر و هم پارچه ایست که در گرد شامیانه

و اطراف آن کشند و نیز آنستکه هرگاه چیزی گم شود اشخاص بسیاری خاك در جای اندازند تا دزد هم همان چیز گم شده را در خاك پنهانیده و بیندازد تا در میان اشخاص دیگر معین نشده و رسوا نگردد

خاك بر لب [قسم خوردن در انکار امری
خاك بودن - نواضع کردن
خاك بیز - کنایه از شخصی است که برای حصول مقصود خود بکارهای سخت و حرفهای پست اقدام نماید
خاك بیمار - زر و طلا

خاك تاريك - قالب بشری
خاك خوردن تیر - بزمن افسادن و به نشانه نرسیدن آن

خاك دال [جایکه در آن خاك و خاشاك ریزند

خاك دان دیر

خاك دان دیو

خاك دان کهن

خاك رنگین - گلشن و طلا و نقره و قالب آدمی

خاك زد - جاروب کردن

خاك سار [غریب و فانی و ذلیل و خوار

خاک مرده - زمین بی گیاه و علف

خاک مرکب - پ ع . نباتات و جمادات
و حیوانات

خاک و آب - قالب آدمی

انتهی

خاکدان | رجوع بترکیبات لفظ
خاکسار | خاک شود

خاکشو . سکون کاف و ضم شین | چشم
خاکتی . بسکون کاف و کسر شین

خاکی - خاک بودن و هر چیز منسوب بخاک
خاکی کردن - بندگی نمودن

خاگ - تخم مرغ

خاگ کبک - انگوری است نفیس در
شیراز که به تخم کبک مشهور و شبیه به
آن است

خاگینه - طعامی است معروف که اهالی
ما قایقاناق گویند

خال - ع . تکبر و بزرگی و برادر مادرو
نقطه سیاه معروفی است که بر اندام باشد

خالم چون سخن مار

خام - کند و شراب نوری و چرم
دباغت نشده و ریسبان ناتافته و مردم

تجربه ندیده و هر چیز ناپخته و قلم و خامه

خام کردن - محو کردن

خامالای |
خامالای ندی ل | مازریون

خامه - ر . قلم و مطلق توده خصوصاً
از ریک

خامه زدن - قلم تراشیده را قط زدن

خامه زن - آنچه قلم تراشیده را بر
روی آن می زنند

خامیاز ، چوکاروان |
خامیازه چوماهیانه | خمیازه

خامیز چوکابین خورشی است معروف

که گوشت گوسفند یا گوساله و یا

پوست دباغت شده آنها را در سرکه

پرورده پس در روغن پخته و آب آن

را صاف کرده و می بخورند

خان خانه و حوض کوچک و چاه

کوچک و بربی کاروانسرا و ترکی

عنوان پادشاهان ترکستان است

خانج چوماست گود کوچکی که

کودکان در جوی بازی کنند و مستی از

جوی را در میان آن انداخته و از طاق

وجفت بودن آن برد و باخت کنند

خانقاه * چوکاروان | معرب خانگاہ و
 خانقہ * چوکارگر | شهری است از
 خوارزم و محله ایست در تهران
 خانگاہ * چوکاردان | منزل و خانه و
 خانگہ * چوکارگر | عبادتخانه و قهرا و
 غربا و دراویش و مشایخ
 خاتم * ت. ر. ف. که پیارسی ایشی و بانو
 گویند
 خانه * ر. ف.

ترکیبات

خانه افت ریز * پ. ع. پ. دنیا و حوادث
 روزگار
 خانه باد * برج جوزا و دلو و میزان
 خانه باز * قمار باز
 خانه بدوش * مفلسی که خانه و اسباب
 زندگانی نداشته و هر جا که شب رسد
 بخوابد
 خانه برانداز * معشوق
 خانه بره - برج حمل
 خانه پنج دره * دماغ که دارای حواس
 پنجگانه است
 خانه دل * کعبه
 خانه روشن کردن * آخر شدن عمر و

مقصود رسیدن داماد از عروس خود
 خانه فردا ، قیامت
 خانه فروش * تارك دنیا و کسی که
 اظهار جاه و جلال نماید
 خانه کن * بفتح کاف * خانه برانداز
 خاور * چوناخن * مورچه (و چو
 داور) مشرق

خاوران . بفتح واو * مشرق و مغرب
 با هم و نیز ولایتی است از خراسان
 خارش : چوناخن | غاوش
 خاوشو * چو آرزو |
 خاوند * بفتح واو * خداوند
 خاوندگار - ق. خداوندگار
 خاویز * چو کابین دهی است از
 دشتستان فارس

خای - خندق و طعم و لذت و خاییدن
 و امر و فاعل از آن
 خایسک چو پابد چکوش
 خایه - ر. چکوش و تخم مرغ و تخمه
 های انسان و حیوان

ترکیبات

خایه دیس - سماروخ

خایه ریز - خاگینه

خایه غلامان - نوعی از انگور است

خایه گز

خایه گیر

خایه گیرک

خایه گینه - خاگینه

خایه نهادن [ترسیدن و بیضه دادن مرغان

و کردن کاری که عار و تنگ دارد

اتهی

خاییدن * جاویدن

(گلشن ۲)

درخای شخند با بای ابجدی و پای پارسی

شماره لغات ۲۴

حب * چوید * خبه

خباره * چوکناره * خوب و جلد و

چابک و هشیار

خبازی (بضم اول و تشدید و تخفیف ثانی)

نوعی از خطمی است که پارسی

پنیرک و نان کلاغ گفته و اهالی ما

امن کوچی گویند

خباک * چوکنار

خباگاه * چوسزاوار

شباو

خبنخ * چو اکبر * آواز بوسه

خیزدو * چو ارسطو [جانوری است

خیزدوک * چو پرستوک [کثیف و بدبو

و سیاه رنگ که در خانه در زیر

فرش میباشد و آن غیر از جعل است

و بعربی خنفسا گفته و اهالی ما

پس پسلی گویند

خبک * چو قره * خبه

خبوره * چو مقوله * استوار و محکم

خبوشان * چو عموجان * نام قدیمی شهر

قوچان

خبوک * چو عروس * استوار و محکم

خبه * چو مزه * عطسه و گلو فشردن

و گلو گرفتن

خپیدن (چو رسیدن) بخوایدن و خبه شدن

خپیده * چو رسیده * مف. ضد. از خپیدن

(و چو بریده) خباکشی

خپیر * چو امیر | ساخته و پرداخته و

خپیره * چو رسیده | مهیا و آماده و سامان

و پیچیده و جمع حساب و تل و توده ریک

(خ با پای پارسی)

خپ * چوید * خبه و خپیدن و امر و

فاعل از آن

نزدیکی تلت که اسب خوب داشته و در مقام نسبت ختلی و ختلانی گویند ختن چوسخن از جمله بلاد چین و یا نام قدیمی ترکستان چینی است (و چو قر) بعربی داماد است

ختنبر چوسمندر کسی که اظهار چیزی نماید که دارای آن نباشد مخصوصاً مفلسی که لاف توأگری زند

ختو چروضو شاخ کرگدن و یا شاخ گاوی است که از چین و ختا بدست آورده و از آن دسته کارد و شمشیر و خنجر کنند

ختوانه چو پروانه لباس پشمینه در اویش و فقراً

خجاره چوشماره قلیل و اندک خجاو چوشمار صدا و آواز هر چیز خجسته چو گذشته مبارك و گل همیشه بهار

خجش چو صبر آماس و باغره خجك چو قر خال و نقطه مخصوصاً نقطه سفیدی که در چشم افتد

خجکول چو امرود در یوزه و گدا و کشکول

خياك چو کنار
خپا گاه چوسزاوار
خپك چو قر، خپه

خپه بروزن و معنی خبه بابای ابجدی
خپیدن « چورسیدن خپه شدن

خپیده بروزن و معنی بخپیده بابای ابجدی

(گلشن ۳)

درخای شند با نای قرشت و جیم ابجدی
و دال ابجدی

شماره لغات « ۲۹ »

مفرد « ۲۷ » مرکب « ۲ »

خما چورضا یا عصا نام دیگر مملکت چین و یا یکی از بلاد آن و یا ولایتی است بزرگ و منهور غیر از آن بشرحی که در ناموس المعارف نگارش داده ایم

ختك چو قر، طایفه ایست از ادغان و موضعی است مسکن آن طایفه و نیز رود جانه بزرگی است که اصل آن از کشمیر به پنجاب رسیده و در حدود تته بدریای عمان می ریزد

ختلان، چوسردار، شهری است در

خجند « چو تفنگ » شهری است از
ماوراءالنهر در ده فرسخی سمرقند در
کنار رود سیحون

خجو « چو وضو مرغ چکاوک

خجیر « چو امیر و مدیر
خجیره چو رسیده و بریده

خدا چو دعا خدای

خداوند - ر. صاحب و مالک و بزرگ
و ولی نعمت

خداوندگار - ر. حکمران و پادشاه
بزرگ و صاحب امر و فرمان و
حکومت و اکنون لقب خاص
پادشاهان روم است

خدای - ر. صاحب و مالک و نام نامی
حضرت باری تعالی و در غیر او بدون
اضافه اطلاق نمایند مثل خدای خانه
و مانند آن

خدایگان - ر. خداوندگار

خدره ، چو سفره خدره

خدک چو سخن پل و قنطره

خدنگ چو پلنگ ، نام درختی است
محکم از اقسام درخت گز که چوب
آن برآستی موصوف بوده و از آن

تیر و نیزه و جناغ زین سازند و

بجاء آن خود تیر را هم گویند

خدوک چو عروس یا دروغ رشک

و حسد و قهر و غضب و غصه و

آزردگی و خجلت و شرمندگی و

پریشان بودن طبیعت از امور نا شایسته

و بی حقیقت و نگرانی و برهم زدگی دل

خدیش چو مدیر کدبانو

خدیو چو دلیر خداوند

خدیه چو سرکه مضاف مقابل مطلق

(گلشن ۴)

در خای نخذ با رای قرشت

شماره لغات « ۱۴۵ »

مفرد « ۶۹ » مرکب « ۷۶ »

خر چو دل خوش (و چو رخ)

آفتاب (و چو بد) خرك و بمعنی

معروف و لای شراب و گل تیره

و چسبنده و تخته چوبیکه بالای آن

صورت شیر از چوب ساخته نزدیک

به سر ستون ایوان برای زینت و

آرایش آن نصب کنند و دیگر

هر چیزی است که در بدی و بزرگی

و درشتی بنهایت رسیده باشد مثل
خرامرود و مانند آن که در ضمن
ترکیبات خواهد آمد

ترکیبات

خرآس - آسیای بزرگ و آسیائیکه
با خرش بگردانند

خرامرود - نوعی از امرود بزرگ بی مزه
خرانبار - آشوب و خرنخسه و جماعتی
که در کاری اجتماع کنند و یا
بخصوص جماعتی که در عمل قبیح جماع
با شخصی جمع شوند و کسی را نیز
گویند که بجهت رسوائی بر خری
سوارش کرده و بگردانند

خر بر بام برده را فرود آوردن - کنایه
از آن است که کسی از کثرت عزت
از اندازه خود تعدی کند و بدین
جهت او را از منصب معزول کرده
و عزتش را تبدیل بذلت نمایند

خربت چواکبر | قاز و مرغابی بزرگ
خربته چوزلزله | و مردم احمق و
بزرگ جثه و کم خرد
خربط چواکبر | معرب خربت و
خربطه چوزلزله | خربته

خر بنده چو شرمنده ، خدمتکار الاغ و
خر و کسی که خرا را به گرا به می دهد
خریواز ، چوزهرمار مخفف خریواز
خریواز چو بد دیدار شب پره بزرگ
خرتوت ، چو امرود نوت بزرگ
و بیمزه

خرچال ، چوسردار ربوع به چال
ممایند

خرچکوک ، چواندرون دستنبویه و
تمامه و یا گیاهی است که خوردن آن
تیرزبان را بیفزاید و چون از چکوک
بزرگتر است بدین اسم اختصاص یافته
خرچنگ - ر. یعنی بزرگ چنگال که
سرطان است

خرد در خلاب راندن - کاری نفعی که
احتمال ضرر داشته باشد

خردل (بکسر دال) نامرد و ترسنده و
بی جگر

خرزهر چو فرزند | گیاهی است که
خرزهره چو شرمنده | چون خرا آن
را بخورد بمیرد

خرزین ، چوانجیر نوعی از پالان و
زین بزرگ و تخت گاهی که در کنارهای

صفه ها برای نشستن و تکیه کردن
سازند و چوب درازی که در طویله ها
نصب کرده و زین و یراق اسب
را بر بالای آن نهند
خرسنگ - چو فرزند سنگ بزرگ
ناهموار و نا تراشیده
خرسول - چو امرود - خربدین و نامبارک
خرغول - چو امرود
خرغوله - چو فرموده
خرکمان - چو همزبان کار بیفایده و امر
دشوار و کمان بزرگ و بلند و افزاری
است که کمان گران کمان حلقه را
بدان چله کنند و آن دو پارچه
چوب خمدار است و هم تله است
مانند کمان که تیری بر آن نصب
کرده و در سر راه جانوران در
زیر خاک پنهان کنند که همینکه پای
بر آن نهند آن تیر جهیده و هلاک
شان گرداند
خرکوف - چو امرود - جغد بسیار بزرگ
خرگواز - چو بد گمان - رجوع به
گواز نمایند
خرگوش - چو امرود - بارتنگ که برگش

شبه به گوش خراست و هم جانوری
است معروف که ماده آن مانند زان
حیض یبند
خرگوشك - چو فرمودن اسبعول و
مصغر خرگوش
خرمگس - چو کرگدن - نوعی از مگس
خرمنج - چو اسگشت - بزرگ است
خرموش - چو امرود - نوعی است
بسیار بزرگ از موش که با گربه
جنگیده و مغلوبش نماید
خرمهره - مهره های خیلی بزرگ و
کم قیمت که برگردن خمر بندند و
هم نوعی از بوق است که در حمامها می نوازند
خرنای - کرنای و لحنی است از موسیقی
عربی
خراب - چو کبار مست و لایعقل و
عربی معروف است
خرابات - ر. میخابه و شرابخانه
خراتگیم - بفتح اول و سکون رابع و
خراتگین - کسر خامس - نوعی از سلاح
جنگ که خمر پشته هم گویند
خراتین - چو سرازیر - گرمی است سرخ
و درار که در لای و گل متکون گردد

خران (بکسر اول و تشدید ثانی) مطیع

ورام

خرانبار

رجوع بترکیبات لفظ

خر نمایند

خربت

خربته

خربز

ر. ف

خربزه

خربشه چو زلزله جنگ و خصومت

خربط رجوع بترکیبات لفظ

خر بشود

خر بعه

خربله چو زلزله چرخ و دولاب

خر بنده

رجوع بترکیبات لفظ

خر بشود

خر بواز

خر بوز

ر. ف

خر بوزه

خر بیواز — مثل خر بیواز است

خریشته ر. هر چیزی که میانش بلند و

اطرافش پست باشد چون طاق و خیمه

و مادد آنها و از آن رو که اهل سنت

قبور خودشان را غالباً بدین شکل سازند

این لفظ را کنایه از قبر هم نمایند و نیز

نوعی از زره و سلاح جنگ است

خراخر : چو اتابك ، صوتی که از گلو

و بینی مردم خفته و یا گلو فشرده بر می آید

خراد چو بقال نام پادشاهی بوده

دانا و پهلوانی بوده ایرانی

خراد مهر — ل. نام آتشگده ایست

خراس — رجوع بترکیبات لفظ خر شود

خراسان — ر. سمت مشرق و ولایتی است

بزرگ و مشهور

خراستر چو بد منظر مطلق موزنیات

خراش یچو کتاب هر چیز سقط و

از کار افتاده و خراسیدن و امر و

فاعل از آن

خراستیدن بکسر اول رخنه کردن و

چیز را با سر ناخن مالیدن و

ریش ریش کردن

خرام چو کتاب یا شمار مژده و مردم

خوبرو و عین و شادمانی و ضیافت

و مهان و خرامیدن و امر و

فاعل ارآن و رفتاری که از روی

ناز و غمزه و زیبایی باشد

خرامیدن بضم اول یا بکسر آن باز

و غمزه راه رهن و شاد بودن و

مهان شدن

خرتك « چوا کبره مهره ایست که بجهت
دفع چشم زخم بر بازو و گردن
کودکان بندند

خرتنگ « چو فرزند دهی است در
دو فرسخی سمرقند

خرتوت
خرچال
خرچکوک
خرچنگ
رجوع بترکیبات لفظ خرنمایند

خرخر چو بلبل . خراخر (و چوا کبره)
طاق رواق و ایوان و خمیدن و
دو تا گردیدن

خرخسه
خرخشه
خرخیر
خرخیز
چو زلزله [جنگ و خصومت
چو انجیر] شهری است از
ترکستان که مشک خوب و

جامه ابریشمی مرغوب دارد

خرد چوشکم عقل و هوش (و چوتند)
کوچک (و چو قمر) لای و گل سیاه
و چسبنده ته جوی و حوض و مانند آنها

ترکیبات

خرد پذیر (بکسر اول) هر چیز باور کردنی
خرد خاش « چوتند باد * قطعه قطعه و

ریزه ریزه

خردستان (بکسر اول) عالم عقول

خرد سوز - ق. نام آتشگده بوده در

آذربایجان

خرد کارگر - ق. رجوع به فرغوش شود

خرد گاه چوتند باد * خرده گاه

خردمند ر. ف

خرد نامه (بضم اول) رقعہ و تعلیقہ

خرد نگرش - ق. کم همتی و باریک بینی و

تنگ چشمی

خرد و مرد ق. چیزهای ریزه و خرده

و بيمصرف و کم قیمت (انتهی)

خردل چوا کبره بعربی تخمی است

دوائی معروف (و چو بد دل) رجوع

به ترکیبات لفظ خرنمایند

خردما (بضم اول و سکون دویم و سیم)

مرغکی است خوش آواز

خرده چو سفره بالای سم ستور و

نام یکی از بیست و یک نسا کتاب زند

و ریزه های هر چیز و نکته و عیبی که

بر اقوال و افعال مردم گیرند و این

چنین کس را خرده بین و خرده دان

و خرده گیر گویند